

UDK 272-584.5-044.372(4-15)

574:2

2Metz, J. B.

2Ratzinger, J.

<https://doi.org/10.53745/bs.93.3.4>

Primljeno: 22. 5. 2023.

Prihvaćeno: 4. 7. 2023.

Izvorni znanstveni članak

KRIZA DUHOVNOSTI ILI DUHOVNOST ZA KRIZNE SITUACIJE

Mladen PARLOV

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu
Žrinsko-Frankopanska 19, 21 000 Split
mladenparlov@gmail.com

Sažetak

U uvodnim napomenama autor donosi razloge zbog kojih se Crkva, odnosno kršćanska duhovnost koju on u najširem smislu poistovjećuje s kršćanskom kulturom, mora trajno nalaziti u krizi, jer to proizlazi iz same naravi Crkve i njezina poslanja. Autor potom donosi kratak prikaz razvoja krize duhovnosti na Zapadu, zaključujući kako je nastupilo vrijeme neopoganstva u obliku kozmičkog panteizma, odnosno ekologije kao nove religije suvremenog zapadnog čovjeka. Neopoganstvo ulazi u zakonodavstvo te postaje prisutno u svim sferama zapadnoga društvenog života. Autor potom navodi i opisuje neke od značajki društva u kojem je iznova zavlдалo poganstvo: individualizam, relativizam, ekologizam, moralna i duhovna dezorijentacija, strah od smrti, profit iznad svega itd. U zadnjem dijelu članka autor izlaže odgovore koje su na postojeću krizu ponudili neki teolozi (J. B. Metz i J. Ratzinger) te potom navodi kako u praksi postoje tri odgovora koje kršćanstvo nudi na aktualnu krizu: bijeg, borba, suradnja. Autor potom nudi i četvrti mogući odgovor: obraćenje i povratak Isusu Kristu i jasnoći njegove poruke, odnosno poziv da se u središte kršćanstva i poruke koju ono nudi svijetu iznova stavi Boga.

Ključne riječi: duhovnost, kriza, kršćanska kultura, svijet, ekologija, obraćenje.

Uvodne napomene

Ponajprije treba reći kako je značenje samog pojma *duhovnost* po sebi veoma obuhvatno na način da u sebe uključuje gotovo svaku ljudsku aktivnost, misaonu, voljnu, afektivnu itd. Naime, čovjek je po sebi duhovno biće: u njemu,

uz tjelesnu i psihičku dimenziju, postoji i duhovna, tj. ona koja ga otvara transcendentnom, duhovnom. S tog gledišta svaki je čovjek duhovan jer je to dio njegova »biti čovjek«. No, kad govorimo o duhovnosti koja je u krizi, odnosno duhovnosti za krizne situacije, ponajprije mislimo na ono što Crkva naviješta, živi, preporuča i propagira svojim vjernicima. U konačnici duhovnost koja proizlazi iz crkvenog djelovanja ne nalazi se samo, primjerice, u liturgiji nego u cjelokupnom crkvenom djelovanju: liturgiji, katehezi, *caritasu*, raznim oblicima kulturnog djelovanja itd. Dakle, u najširem smislu cjelokupno crkveno djelovanje je duhovno te utječe na duhovnost svih vjernika. Posljedično tomu u najširem smislu kršćanska duhovnost se poistovjećuje s kršćanskom kulturom ako je ona plod ljudskog duha i nadahnuta sadržajima kršćanske vjere.

Krizne situacije, pak, mogu biti prouzročene različitim čimbenicima. Različite vrste bolesti, koje izvana ugrožavaju čovjeka i društvo, ili pak potrese i ratove moralna teologija naziva »fizičkim zlom«. S gledišta teologije i duhovnosti oni mogu biti poticaj brojnim ljudima da se u svojoj nemoći utječu Bogu, odnosno mogu biti poticaj za ljudske i kršćanske življenje. Puno su opasnije krize koje proizlaze iz moralnog zla, odnosno ih svih vrsta grijeha i nemoralna. U povijesti Crkve bilo je i jednih i drugih kriza. Sv. John Henry Newman (1801. – 1890.) zapisao je 1934. godine sljedeće zanimljive riječi: »Čitavi tijek povijesti kršćanstva obilježen je nevoljama i neredima. Svako se stoljeće čini sličnim prethodnom, a onima koji u njemu žive čini se kao da je gore od svih prethodnih. Crkva je trajno bolesna... Čini se kao da vjere nestaje, da se raskoli šire, svjetlo istine blijedi, a vjernici su raspršeni. Krist se uvijek nalazi u smrtnoj agoniji.«¹ Onaj tko koliko-toliko poznaje povijest Crkve, dobro zna koliko su istinite riječi sv. Newmana, odnosno zna da nije bilo nijednog razdoblja u njezinoj dugoj povijesti, a da Crkva nije bila u krizi. Važan razlog tih kriza u koje Crkva zapada proizlazi iz naravi njezina poslanja, odnosno iz Gospodinova naloga da se za njega svjedoči »do na kraj zemlje« te da svi narodi postanu njegovi učenici. Crkva svoje poslanje obavlja u svijetu koji se često pokazuje protivnik kršćanskoj poruci. Odatle i potreba da se Kristova poruka priopći na način da bude prihvatljivija, razumljivija onima kojima se navješćuje. Nažalost, ta potreba često zna postati napast, u smislu da se navješćivanje Kristove poruke pretvori u prilagođavanje, što nerijetko vodi do izdaje te poruke. Dobar primjer za rečeno imamo u krizi koja je pogodila Crkvu krajem trećeg i početkom četvrtog stoljeća. U to vrijeme je Crkva od male zajednice postala

¹ John Henry NEWMAN, *The Via Media of the Anglican Church*, II, Longmans, London, 1888., 23.

zamjetna i gotovo posvuda prisutna stvarnost u rimskom društvu. Nekima se činilo zgodnim i dobrim da se na bolji i obuhvatniji način inkulturira u grčko-rimski svijet, odnosno da se prilagodi grčkoj misli kojoj je bilo lako ispovjediti vjeru u jednog Boga, ali nikako u tri božanske osobe. Koliko je izazovna i zavođljiva bila ta »prilagodba« svjedoči činjenica da je gotovo polovina biskupa u Carstvu upravo to prihvatila. No, druga je polovina shvatila da ta pogrešna inkulturacija znači izdaju kršćanske vjere. Ispravna je vjera potom obranjena na Nicejskom koncilu (325.), a potom i na Prvom carigradskom koncilu (381.). U današnje vrijeme, nažalost, svjedočimo istim pogrešnim rješenjima na suvremene izazove i krize. Odgovori se traže i nalaze u »prilagođavanju«, u »slušanju«, u »zajedničkom putovanju«, a ne u obraćenju. Njemački Sinodalni put zoran je primjer pogrešnog odgovora na suvremene izazove i krize.

U ovom izlaganju najprije pojašnjavamo razloge zbog kojih se Crkva trajno nalazi u krizi, zbog čega je ujedno pozvana i na trajno obraćenje, potom donosimo kratak prikaz razvoja krize duhovnosti na Zapadu i neke značajke koje obilježavaju suvremeno zapadno društvo. Naposljetku u završnom poglavlju progovaramo o mogućim rješenjima za trenutnu krizu duhovnosti.

1. Crkva – trajno u krizi

Crkva je uvijek u krizi. To je njezino trajno stanje te drukčije i ne može biti zbog same naravi Crkve, koja je ne samo božanska nego i ljudska ustanova te zbog činjenice da se poslanje Crkve odvija u konkretnom svijetu koji joj je često protivan te odbija ono što mu Crkva nudi. Crkva je trajno u napasti i opasnosti da od svijeta primi ono što je protivno poruci koju joj je Krist povjerio. Kratak pregled povijesti Crkve svjedoči za rečeno: od apostolskih vremena i podjele prve zajednice na judeo-kršćane i pridošlice iz helenizma, preko velike krize arijanizma s kraja trećeg i početka četvrtog stoljeća, preko propasti Rimskog Carstva, Istočnog raskola i Zapadnog raskola, pa do prosvjetiteljstva, koji je obilježio par zadnjih stoljeća, i do velikih sukoba dvadesetog stoljeća, Crkva je zajedno s društvom prelazila iz jedne u drugu krizu, i tako će biti do kraja svijeta. Djelujući u svijetu Crkva dijeli probleme koji su vlastiti današnjem čovjeku. Pozvana je biti solidarna s ljudima kojima je upućena. Crkva je, poput svog Utemeljitelja, pozvana na sebe preuzeti rizik utjelovljenja u stvarnosti ovog svijeta. Crkva i suvremeni svijet nisu tuđi jedno drugome. Naprotiv, međusobno su povezani te se međusobno prožimaju. Crkva, uči Drugi vatikanski koncil, »hoda zajedno s čitavim čovječanstvom i sa svijetom proživljava istu zemaljsku sudbinu; ona je kao kvasac i takoreći duša ljudskog društva, koje ima

da se u Kristu obnovi i preobrazi u Božju obitelj². Crkva, sakrament spasenja, je tu poradi svijeta, kao što je i svijet poradi Crkve, premda iz drugih razloga.

U Crkvi valja razlikovati dva vida: prvi koji promatra Crkvu kao sakrament spasenja svijeta i drugi koji u Crkvi gleda početak kraljevstva Božjega. Kao sakrament spasenja Crkva je posve za svijet, ona je instrument novog stvaranja. Kao početak, prvina kraljevstva Božjega Crkva je cilj i svrha svijeta. Svijet je za Crkvu, prema Crkvi usmjeren, ukoliko je ona početak novog stvaranja. Pod obama navedenim vidovima može se reći da je Crkva konačno zvanje svijeta: u Crkvi se ostvaruje Božji poziv te se u njoj nalazi početak ostvarenja konačnog smisla ljudske povijesti. Ili, kako to veli pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu: »Crkva kad sama pomaže svijet i kad od njega mnogo prima teži jedino za tim da dođe kraljevstvo Božje i da se ostvari spasenje svega ljudskog roda« (GS 45). Drugim riječima, ona teži sve ljude privući Kristu jer je on »cilj ljudske povijesti, točka prema kojoj smjeraju želje povijesti i civilizacije, središte ljudskog roda, radost svih srdaca i punina njihovih želja« (GS 45). Po primjeru svoga Utemeljitelja Crkva postaje zvanje svijeta. No, ona će to biti ukoliko ostane vjerna svom izvornom zvanju i poslanju, a to je da bude »sol zemlje« (Mt 5,13) i »svjetlo svijeta« (Mt 5,14). Tada je ona ujedno i »grad na gori« (usp. Mt 5,14).

U dijalogu sa svijetom i njegovom mnogolikom kulturom Crkva je trajno u napasti i opasnosti da se prilagodi svijetu, odnosno u opasnosti da se kreće naprijed zajedno sa svijetom, prestajući biti pokretačka obnoviteljska snaga svijeta. Ponekad ta prilagodba ne znači nijekanje vlastitih istina i ideala, kraljevstva Božjeg i njegove pravednosti, nego oklijevanje da se sa svom jasnoćom svijetu predstave vlastiti ideali i vlastita uvjerenja, a sve u strahu da će je svijet odbaciti. Na taj se način razvodnjava Kristova poruka koja postaje tek jednom od poruka velikih učitelja čovječanstva. Crkva nikada ne smije zaboraviti da je Gospodin šalje u svijet te da je u provom redu njezina zadaća svijetu donijeti i darovati Boga te svijet prikazati i privesti Bogu. Ni manje ni više od toga. Crkva nema vlastite riječi koju bi uputila svijetu niti nešto vlastito što bi darovala svijetu. Crkva ima i daruje ono što joj je darovano – riječ Božju i božanske stvarnosti, u konačnici samog Boga kako bi ga darovala svijetu.

Suodnos Crkve i svijeta, a pojam *svijet* koristi se u značenju ljudi kojima je Crkva poslana, tijekom povijesti nalazio se je u stanju bliskosti, približavanja i udaljavanja. Koncem srednjeg vijeka Crkva i svijet bili su toliko prožeti

² DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Gaudium et spes – Radost i nada. Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1986., 40.

da ih je bilo teško razlikovati, naime bila je oblikovana *societas christiana* u kojoj su kršćanska kultura i kršćanska duhovnost prožimali sve sfere društva. No, upravo tada, na vrhuncu utjecaja kršćanske duhovnosti na društvo javljaju se prve napetosti i napuknuća u jedinstvenom tijelu kršćanskog društva.

2. Kratak prikaz krize duhovnosti na Zapadu

Procesi rastakanja kršćanske duhovnosti, koja je oblikovala zapadnu civilizaciju, imaju svoje duboke i daleke korijene u pokretu humanizma i renesanse, a ojačali su pojavom prosvjetiteljstva, potom komunizma, nihilizma itd. Dva velika rata zadala su, čini se, odlučujuće udarce europskoj kulturi prožetoj kršćanskim vrijednostima, koja je prestala biti jedan od čimbenika na svjetskoj pozornici. Kultura koja je do početka 20. stoljeća bila dominantna te je oblikovala i ostale kontinente i zemlje svijeta postupno se dezintegrirala te ide svome zalazu. U nastavku donosimo kratak prikaz autora koji su pisali o krizi kršćanske kulture i duhovnosti na Zapadu, uz napomenu da nisu bili jedini.

Dvadesetih godina prošlog 20. stoljeća Oswald Spengler (1880. – 1936.) najavio je zalaz zapadne civilizacije, odnosno propast europske civilizacije utemeljene na kršćanskim korijenima. On vjeruje da se za velike kulture može utvrditi neka vrsta prirodnog zakona: postoji trenutak rađanja, postupan rast, cvjetanje, njezino sporo propadanje, starenje i smrt. Njegova je teza, koju je izložio u svojoj poznatoj knjizi *Propast Zapada* iz 1918. godine, da je Zapad dospio u svoje završno razdoblje koje neumoljivo ide ususret smrti toga kulturalnog kontinenta, unatoč svim pokušajima da se to izbjegne. Europa može nonastajućoj kulturi prenijeti svoje naslijeđe, ali kao subjekt ona je na samrti.³

Spenglerovu je teoriju na dojmliiv način osporio Arnold J. Toynbee (1889. – 1975.), premda se i njegove tvrdnje danas čine premalo uvjerljivima i teško prihvatljivima. U svome velikom djelu pod naslovom *Study of History*, koje je u više svezaka izlazilo od 1934. do 1961. godine, pravi razliku između materijalno-tehničkog napretka, s jedne strane, i stvarnog napretka, s druge, a taj drugi definira kao *oduhovljenje*. Prihvaća da se Zapad nalazi u teškoj krizi, čiji uzrok vidi u činjenici da je čovječanstvo iz religije dospjelo u stanje obožavanja teh-

³ Spenglerovo najvažnije djelo naslovljeno *Der Untergang des Abendlands* objavljeno je u dva sveska: prvi je izišao 1918., a drugi 1922. godine. O recepciji tog djela u hrvatskoj misli vidi u: Stjepan ŠPOLJARIĆ, Pregled recepcije Oswalda Spenglera u Hrvatskoj, u: *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 28 (2002.) 1-2, 239-253. Knjiga je na hrvatski prevedena i tiskana u izdanju Demetre iz Zagreba. Prvi je svezak objavljen 1998., a drugi 2000.

nike, nacije i militarizma. Kriza je za njega u konačnici sekularizam, posvjeto-
tvojenje. Izlaz iz krize vidi u oživljavanju religijske baštine svih kultura, na-
pose onoga što je preostalo od zapadnog kršćanstva. Drugim riječima, cilja na
snagu stvaralačkih manjina i na pojedine karizmatičke osobe koje će biti kadre
dovesti do preokreta.⁴

Bogdan Radica (Split, 1904. – New York, 1993.) 40-ih godina prošlog stolje-
ća objavio je iznimno zanimljivu knjigu naslovljenu *Agonija Europe. Razgovori i
susreti*,⁵ u kojoj donosi susrete i razgovore s vodećim misliocima svog vreme-
na (Guglielmo Ferrera, Paul Valery, Thomas Mann, Benedetto Croce, Andre
Gide, Nikolaj Berdjajev, Giovanni Papini, Francois Mauriac, Jacques Martain,
Maksim Gorki, Luigi Pirandello, Miguel de Unamuno itd.). Tema tih susreta i
razgovora je sudbina Europe. Sukus cijele knjige, odnosno većine razgovora,
je misao kako europska civilizacija, obilježena tisućljetnom kršćanskom kul-
turom, ide svom kraju.

Na njihovu je tragu i Christopher Dawson (1889. – 1970.), prozvan naj-
većim katoličkim misliocem engleskoga govornog područja. U svojoj knjizi
pod naslovom *Razumijevanje Europe* (1952.) veli kako Europa može »završiti u
obeshrabrenju, pesimizmu i očaju, ali se isto tako može dogoditi da europ-
ski narodi shvate zajedničke interese i potrebu da povrate jedinstvo europske
kulture«. Dawson smatra kako je nužno »suočiti se s pojavom daleko teme-
ljitije kritike kršćanske kulture koja podjednako odbacuje kršćanske moralne
ideale i kršćansko psihološko ustrojstvo, kao i kršćansku metafizičku teoriju i
kršćansko teološko mišljenje. Ona ide u obrnutom smjeru od duhovnog obrata
koji je stvorio zapadnu kulturu i vraća se psihološkom stanju sličnom za stari
poganski svijet, neovisno o tome da li svjesno uzima oblik neopoganstva, kao
što je slučaj s nacizmom ili neki oblik materijalizma, koji je jednako protivan
kršćanskom svjetonazoru. Riječ je o pobuni protiv moralnog razvoja zapadne
kulture i o svrgnuću individualne svijesti s njezina istaknutog mjesta u srži

⁴ Toynbeejevo djelo *Study of History* zapravo je zbirka njegovih prethodno objavljenih
djela: *Christianity and Civilization, Civilization on Trial, War and Civilization, The World and
the West, An Historian's Approach to Religion, Christianity among the Religions of the World,
East to West, Hellenism: The History of a Civilization* i dr. O Toynbeeju i njegovoj misli vidi
u: Stribor KIKEREC, Filozofija povijesti Arnolda Toynbeeja, u: *Časopis za suvremenu po-
vijest*, 33 (2001.) 3, 669-698.

⁵ Knjiga je objavljena u Beogradu, 1942. godine, i to na ćirilici. Hrvatsko se izdanje pojavi-
lo tek 2006. godine u izdanju Disputa iz Zagreba. Knjiga je trebala biti objavljena u Za-
grebu i prije, no tomu se usprotivio Filip Lukas, tadašnji predsjednik Matice hrvatske, s
obrazloženjem da je previše ljevičarska.

⁶ Christopher DAWSON, *Razumijevanje Europe*, Split, 2002., 53.

kulturnog razvitka.«⁷ Za Dawsona »pravi problem nije političko pitanje europske federacije ni praktično pitanje europskog ekonomskog ustrojstva. Najvažnije je pitanje kako sačuvati duhovno naslijeđe Europe i kako zapadnoj civilizaciji vratiti osjećaj zajedničkog cilja«⁸.

Nažalost, umjesto priželjkivanog očuvanja duhovne baštine te zazivane duhovne obnove Europe procesi rastakanja su se nastavili, i to s još većom jačinom i brzinom. Na to daljnje rastakanje utjecali su razni događaji i društveni procesi: kulturna i studentska revolucija iz '68, jačanje feminizma, a posebno jačanje individualizma, koje se javilo na tragu velikoga ekonomskog razvitka iz sedamdesetih i osamdesetih godina prošlog stoljeća te razvojem humanističke psihologije u čijem se središtu nalazi pojedinac sa svojim potrebama. Svakako će dodatan snažan poticaj rastakanju kršćanske Europe dati rodna ideologija (dženderizam), koja gotovo u cijelosti negira i rastače kršćansku sliku čovjeka i društva.

Početkom trećeg tisućljeća procesi rastakanja su toliko uznapredovali da se postavilo opravdano pitanje: Kako kršćanstvo uopće može preživjeti?⁹ Valja spomenuti kako je te procese zamijetio sv. papa Ivan Pavao II., koji je Europi uputio gotovo očajnički vapaj da se vrati svojim korijenima, odnosno da se obrati Isusu Kristu, koji je jedina nada Europe i čitava čovječanstva.¹⁰ Spomenute dezintegrirajuće procese europske kulture utemeljene na kršćanstvu Ivan Pavao II. nazvao je »kulturom smrti«.

Na tragu Ivana Pavla II. tadašnji pročelnik Kongregacije za nauk vjere Joseph Ratzinger smatra kako u Europi »postoji neki čudan nedostatak volje za budućnošću. Na djecu, koja su budućnost, gleda se kao na prijatnu sadašnjosti; drži se da nam ona oduzimaju nešto od našega života. Ne doživljava ih se kao nadu, već kao ograničenje sadašnjosti. Nameće se usporedba s Rimskim Carstvom na zalazu: ono je još uvijek funkcioniralo kao velik povijesni okvir, ali u stvarnosti već je živjelo od onih koji su ga trebali dokrajčiti jer ono samo

⁷ Isto, 27-28.

⁸ Isto, 53.

⁹ To je naslov knjige njemačkog teologa Franza-Xavera KAUFMANNNA, koja se je u njemačkom izdanju naslovljena *Wie überlebt das Christentum* pojavila 2000. godine, a na hrvatski je prevedena 2003. godine u izdanju splitske izdavačke kuće Verbum. Nakon analize povijesnih procesa koji su kršćanstvo učinili dominantnom europskom religijom autor analizira procese rastakanja civilizacije utemeljene na kršćanstvu. Zaključuje kako bi kršćanstvo u sadašnjim rastakajućim procesima trebalo obaviti ulogu kulturne prisutnosti i posredništva, zauzimati se za opće dobro, voditi osobe do dubokog duhovnog iskustva i slično.

¹⁰ Usp. IVAN PAVAO II., Postsinodalna pobudnica *Ecclesia in Europa* (28. 6. 2003.), Zagreb, 2003.

više nije imalo nikakve životne energije.«¹¹ Tu svoju usporedbu suvremene Europe sa Zapadnim Rimskim Carstvom, koje je tijekom 4. i 5. stoljeća bilo na zalazu, pročelnik Ratzinger osnažio je godinu dana poslije tvrdnjom kako je u Europi već nastupilo poganstvo. U prigodi održavanja pobožnosti križnog puta u Rimu izjavio je kako »možemo također razmišljati, u novijoj povijesti, kako je kršćanstvo, umorno od vjere, napustilo Gospodina: velike ideologije, kao što je banalizacija čovjeka koji više ni u što ne vjeruje i jednostavno odlazi, izgradili su novo poganstvo, još gore poganstvo, koje se, želeći definitivno ostaviti Boga po strani, riješilo i čovjeka«¹².

Ako je Ratzinger 2005. godine uočio nastajuće novo poganstvo koje se riješilo i Boga i čovjeka, dvadesetak godina poslije to novo poganstvo je doista nastupilo svom snagom, a nastup je popraćen i usvajanjem brojnih međunarodnih zakonskih propisa koji ga podržavaju i nameću. Chantal Delsol (rođ. 1947), filozofkinja i spisateljica, članica Francuske akademije za moralne i političke znanosti, tvrdi kako je doba poganstva već nastupilo sa svojom novom religijom, kozmičkim panteizmom zaodjevenim u ruho ekologije. Ta nova religija ima svoje dogme, svoj katekizam i svoju liturgiju.¹³ Autorica smatra da je »kršćanstvo kao posebna kultura počelo tonuti u propast kad je popustio temelj na kojem je počivalo: vjera u transcendentnu istinu, u ovom slučaju u Boga koji je došao na svijet«¹⁴.

3. Neke značajke suvremenoga zapadnog društva

Budući da je čovjek po sebi duhovno biće, ne može se reći da je suvremeni zapadni čovjek izgubio dimenziju duhovnosti, odnosno da ga duhovnost uopće ne zanima. Upravo obratno: i suvremeni zapadnjak žeda za duhovnošću, ali svoju žeđ utažuje ne više na izvorima na kojima su se napajali prošli naraštaji, tj. na sakramentima te osobnoj i obiteljskoj kršćanskoj pobožnosti, nego na duhovnosti koju mu nude novi oblici religioznosti. Prijetnja kršćanskoj duhovnosti u sekularnoj i postsekularnoj Europi nije ateizam, nego oživljavanje poganstva koje nudi sinkretističko-ekletičku duhovnost. Iz onoga što nudi druš-

¹¹ Joseph RATZINGER, *Europa*, Split, 2005., 22-23. Izvorno izdanje na talijanskom jeziku objavljeno je 2004. godine.

¹² Joseph RATZINGER, *Križni put*, Split, 2014., 50. Pobožnost *Križnog puta* održana je 2. travnja 2005. godine. Navedene misli su iz sedme postaje *Križnog puta*.

¹³ Usp. Chantal DELSOL, *La fin de la Chrétienté. L'inversion normative et le nouvel âge*, Paris, 2022. Mi se služimo talijanskim izdanjem: *La fine della cristianità e il ritorno del paganesimo*, Siena, 2022.

¹⁴ *Isto*, 20.

tvo, politika, religija i sl. uzima se ono što u određenom trenutku zadovoljava trenutne ili probuđene potrebe. A zadovoljenje neposrednih potreba je jezik koji najbolje razumije suvremeni zapadni čovjek.

U nastavku donosimo neke od značajka koje obilježavaju suvremeno zapadno društvo, no odmah recimo kako nisu jedine ni isključive. Kao i sve drugo u današnjem društvu i one su fluidne, baš poput spolnog/rodnog identiteta pripadnika LGBT+ skupina.

3.1. Individualizam i prava pojedinca

Na tragu humanističke psihologije, koja se je razvijala 70-ih i 80-ih godina prošlog stoljeća, u središte svega stavljen je pojedinac sa svojim potrebama. Od društva, i svih ostalih čimbenika, želi se sve, a ne nudi ništa.¹⁵ Suvremeni čovjek jednostavno želi biti sretan, premda mu je teško pojasniti što to znači. U svijesti većine to znači imati dovoljno novca da se kupi ono što će izazvati osjećaj sreće. Kršćanski govor o obraćenju, odricanju, obnovi i sl. uvijek iznova će se sudarati sa sviješću pojedinca koji jednostavno želi biti sretan, makar za spomenuti prolazni osjećaj sreće morao platiti cijenu razorenih obiteljskih odnosa i beskrajne patnje koju izaziva traganje za prolaznom srećom.¹⁶

3.2. Diktatura relativizma

S prosvjetiteljstvom počinje proces postupnog nijekanja nadnaravnih istina, odnosno proces u kojem je zadnja i konačna mjera svega ljudski razum. Ako ne postoji objektivna istina izvan čovjeka koja se otkriva i dariva čovjeku, ljudski je duh okrenut sebi samom i vlastitoj potrazi za istinom. Tada se dogodi da svatko ima svoju istinu. U duhu tolerancije, koja je jedno od obilježja suvremenog društva, treba prihvatiti i poštovati svačiju istinu. To uključuje i poštovanje svačijih vjerskih uvjerenja ili vjerske istine, osim kad je riječ o katolicima. U duhu spomenute tolerancije nedopušteno je, štoviše kažnjivo je, vrijeđati tuđa vjerska uvjerenja. No, kad je riječ o katolicima, tada je na snazi sloboda izražavanja po kojoj je dopušteno vrijeđati, izrugivati i ponižavati kako katoličku vjeru tako i katolike. Taj spoznajni, odnosno filozofski relativizam vrlo je

¹⁵ Suvremeni francuski mislilac Pascal Bruckner tu je značajku suvremenog društva prozvao »bolešću individualizma«. Usp. Pascal BRUCKNER, *Napast nedužnosti*, Zagreb, 1997. Knjiga je zbirka eseja u kojima autor progovara o procesima u suvremenom društvu, s posebnim naglaskom na govor o »bolesti individualizma«, koji se javlja pod dva vidovima: infantilizam i viktimizam.

¹⁶ Usp. Paul WITZ, *Psihologija kao religija. Kult samoobožavanja*, Split, 2011.

brzo postao svjetonazorski, odnosno životni. Svatko bira ono što mu odgovara, bilo da je riječ o vjerskoj, kulturnoj, ekonomskoj ili političkoj ponudi. Više ne postoje čvrsta uporišta na koja se može osloniti; više iznad razuma nema svjetla kojem se obratiti u nedoumici. Taj duh relativizma ima još jednu žalosnu posljedicu, a ta je da se suvremeno društvo u svojim izborima, ekonomskim, političkim i svim drugima, vodi kriterijima korisnosti, a ne etičnosti. Više se ne pita: Smijemo li to učiniti i koje su moguće posljedice toga što činimo?, nego je glavno pitanje: Kako ćemo to učiniti?, te: Kakva nam je korist od toga? Naravno da u društvu koje je prožeto relativizmom i sam čovjek postaje relativan, odnosno irelevantan, beznačajan, tek marioneta u rukama skrivenih pa čak i neskrivenih »igrača«. Suvremeni je čovjek sveden na potrošača čije potrebe budi i zadovoljava propagandna industrija koja mu nudi bezbroj suvišnih i nepotrebnih stvari. U takvim »relativiziranim« društvima u drugi plan idu temeljna ljudska prava: pravo na život; pravo na rad; pravo na obitelj itd., a u prvi plan dolaze novokomponirana prava: pravo na pobačaj, reproduksijska prava, koja uključuju pravo na promjenu spola i slično.¹⁷

3.3. *Moralna i duhovna dezorijentacija*

Suvremeno je društvo postao »globalno selo«, u smislu da se sve ono što se događa bilo gdje u svijetu isti dan doznaje u svakom kutku zemlje, gotovo u svakoj obitelji preko sredstava društvenog priopćavanja, posebno preko televizije te društvenih mreža. No, paradoksalno, čini se kao da nitko nema »pravu informaciju«. Problem je što se u poplavi informacija sve teže snaći, posebno kad jedna informacija smjenjuje drugu ili ju pobija gotovo na dnevnoj razini. Primjer tih proturječnih informacija su savjeti dijela znanstvenika o pitanjima zdravlja i bolesti, prehrane, zaštite okoliša itd. Oprečne informacije koje pobijaju jedna drugu rezultiraju dezorijentacijom, štoviše mentalnom anarhijom, što dalje rezultira nesposobnošću donošenja promišljenih i odgovornih odluka.

3.4. *Strah, posebno strah od smrti*

Jedna od posljedica nesigurnosti u koje je zapalo suvremeno zapadno društvo je strah. Strah je po sebi osjećaj koji se javlja kad se pojavi prijetnja koja može nanijeti određenu štetu (po zdravlje, život i sl.). Strah može biti toliko velik da

¹⁷ O diktaturi relativizma u više je svojih knjiga i članaka progovorio Joseph Ratzinger/papa Benedikt XVI. Mi upućujemo na zanimljivu i korisnu knjigu: Roberto de MATTEL, *Diktatura relativizma*, Split, 2010.

blokira ili onemogućuje zdravorazumno razmišljanje o uzrocima i posljedicama. Suvremeno je društvo obilježeno raznim strahovima, a nad svima je strah od smrti. Zdravlje i ovozemaljski život predstavljaju se kao najveće od svih vrednota pa kad su one ugrožene sve je dopušteno. U strahu od smrti ili u strahu od posljedica kakve bolesti ili nepogode suvremeni se čovjek lako odriče teško stečenih sloboda, na osobnoj i društvenoj razini, istodobno preolako prepuštajući određenim grupama ili skupinama osoba donošenje odluka koje se tiču njegova života i zdravlja. Kad je riječ o strahu od smrti suvremeno društvo kao da se vratilo u pretkršćansko vrijeme kad su ljudi umirali bez nade ili tek s maglovitom slutnjom o zagrobnom životu. Strah od smrti također je svjedočanstvo koliko je suvremeno društvo raskršćanjeno te koliko je potrebno kršćanske poruke o vječnom životu.¹⁸

3.5. Kozmički panteizam ili ekologija kao nova religija

Nema sumnje kako je briga za okoliš jedan od najvažnijih problema kojima se s pravom bavi suvremeno društvo. Uz potporu vodećih centara moći, političkih i ekonomskih, a ujedno uz svesrdnu potporu vodećih medija, agresivno se promiče ekološka ideologija, *ekologizam*, u središtu koje se nalazi antropološki monizam, odnosno ideja da je čovjek tek jedno od bića na zemlji. Štoviše, kako je čovjek glavni uzrok onečišćenja zemlje, da bi se spasila zemlja treba se odreći čovjeka. Od tuda pozivi, upućeni preko plakata i javnih medija većine zemalja Zapada, da u svrhu zaštite Zemlje treba prestati s rađanjem djece. Svijet-kozmos postaje novo božanstvo kojem se treba klanjati te žrtve prinostiti, uključujući i ljudske. Kozmoteizam dokida dualizam svojstven judeo-kršćanskoj tradiciji prema kojoj postoji svijet naravi i nadnaravi, odnosno postoji Stvoritelj i stvorenje. Sada se umjesto kraljevstva Božjeg želi kraljevstvo prirode, u kojem će konačno sve biti pomireno i izjednačeno. Tako ekologija postaje nova religija, s vlastitim *credom*, dogmama, liturgijom, svećenicima i katekizmom.¹⁹

3.6. Duh svijeta nametnuo se na svim razinama društvenog života

Svijet je po sebi, ukoliko je Božje stvorenje, dobar. Naime, potekao je iz ruke dobrog i mudrog Stvoritelja pa u sebi nosi značajke dobrog, istinitoga i lijepoga.

¹⁸ Zanimljive misli na temu smrti u suvremenom društvu donosi Céline LAFONTAINE, *Il sogno dell'eternità. La società postmortalte: morte, individuo e legame sociale nell'epoca delle tecnoscienze*, Milano, 2009.

¹⁹ Usp. Chantal DELSOL, *La fine della cristianità e il ritorno del paganesimo*, 70-75.

U *Novom zavjetu* pojam *svijet* koristi se u trima značenjima: »svijet« kao čovječanstvo, odnosno ukupnost ljudi koje Bog ljubi i koje želi »spasiti«, odnosno s kojom želi podijeliti svoj božanski život; potom »svijet« kao stvorenje, odnosno prostor u kojem se odvija ljudski život te napokon »svijet« u značenju onoga što se opire Božjoj spasenjskoj volji. U tom trećem značenju duhovna teologija govori o »duhu svijeta« koji je protivan Bogu. Duh svijeta djeluje na različite načine, a može prožeti pojedince, obitelji, cijele gradove, pokrajine pa čak i cijele narode. Najočitiiji primjer djelovanja duha svijeta je proklamiranje životnih maksima i pravila koje su u izravnoj suprotnosti s Božjim zakonima, kao što su to. primjerice, doneseni zakoni o rastavi i pobačaju. Duh svijeta u prvi plan stavlja ljudski »ja – ego« i zadovoljenje egoističkih potreba, dok Gospodin Isus poziva na služenje u ljubavi. Duh svijeta izravno napada i izruguje one koji se trude živjeti autentičnim kršćanskim životom, odnosno one koji se javno zalažu za kršćanske vrijednosti. Duh svijeta veliča i hvali nemoralne osobe, stavljajući ih na prve stranice svojih medija te tako nudi loše uzore novim naraštajima. Dakako da jačanje duha svijeta umanjuje moralnost cijelih naraštaja, odnosno otežava odgoj novih naraštaja za općeljudske i kršćanske vrijednosti.²⁰

3.7. Profit iznad svega

U suvremenom društvu vlada idolopoklonstvo novca; profit je mjera svega, od planiranja do financiranja, čak i onog što je naizgled humanitarno. Prvenstvo profita otkriva dubok prijezir prema čovjeku. Oni koji vladaju ogromnim novčanim sredstvima uzimaju si za pravo odlučivati o sudbinama milijuna ljudi. Gotovo je javna tajna kako postoje »agende« i planovi prema kojima treba smanjiti broj ljudi na planetu Zemlji, jer kao zemlja ne može »nositi« osam milijardi ljudi, nego eventualno četiri ili pet. Jedna mala skupna ljudi, politička i ekonomska elita zapadnog svijeta, u ime profita te s ogromnim novčanim sredstvima kojima raspolažu žele utjecati na sudbinu čitava čovječanstva. Riječ je o novoj, ovaj put neskrivenoj eugenici, koja je, nažalost, svoje pobornike našla i u najvišim međunarodnim tijelima, poput Ujedinjenih naroda i Europske unije (usp. EG 55 – 58).

²⁰ O svijetu, svjetovnosti, odnosno posvjetovčenju, kao izvoru napasti vidi u: Jordan AUMANN, *Teologia spirituale*, Roma, 1980., 190-194. Papa Franjo u apostolskoj pobudnici *Evangelii gaudium* govori o duhovnoj svjetovnosti kao obilježju suvremenog društva koje je, nažalost, zahvatilo i mnoge crkvene osobe. Usp. Papa FRANJO, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu* (24. XI. 2013.), Zagreb, 2014., br. 53-54 (dalje: EG).

3.8. *Kultura isključivanja, odnosno kultura smrti*

Sve navedeno oblikovalo je u današnjem zapadnom svijetu kulturu isključivanja i odbacivanja, kako je naziva papa Franjo, a drugo joj je ime »kultura smrti«, kako ju je nazvao sv. Ivan Pavao II. U društvu koje se kao temeljnim zakonom ravna kriterijem korisnosti i uspješnosti lako se odbacuje i isključuje one koji ne prolaze spomenuti kriterij. Stari, bolesni, nemoćni, oni koji ne zarađuju i koji nemaju važnost na društvenoj sceni postaju suvišni, postaju nešto što treba odstraniti. U društvu u kojem je gotovo sve posloženo da udovolji egoističnim potrebama narcisoidnog pojedinca naravno da će mu smetnja biti stari otac ili majka o kojima bi se trebao brinuti. U takvom društvu dijete više nije znak budućnosti i nade u bolje i humanije društvo, nego je smetnja u uživanju života. No, kako emocionalne potrebe nisu nestale, posebno potreba za prihvaćanjem i ljubavlju, njih se zadovoljava nabavljanjem kućnih ljubimaca koji su manje zahtjevni nego djeca, a možeš ih se lako riješiti kada dosade. Tako su u današnjem društvu umjesto crkava i katedrala suvremenom čovjeku ponuđeni trgovački centri, kao moderne katedrale, u kojima se »raj« nalazi nadohvat ruke, a raj predstavljaju brojni blistavi proizvodi koji uglavnom nisu ni potrebni čovjeku. Što je srce ispunjenije proizvodima, »stvarima«, u njima je manje mjesta za čovjeka. Drugi, pa i oni najbliži, postaju smetnja, prijetnja samoostvarenju.

Uz spomenute značajke suvremenog zapadnog društva u raspadu postoje i druge koje bi zaslužile osvrt (politička korektnost, *cancel culture*, pokreti #MeToo, *woke* kultura i sl.) kao i najava novih procesa koji će postati nova prijetnja kako čovjeku tako i društvu kao što su *transhumanizam* i *metaverzum*.

4. **Duhovnost za krizne situacije**

Pred procesima koji su doveli do postkršćanskog društva, odnosno do oživljavanja kozmičkog panteizma kao neopoganske religije na Zapadu kršćani su se našli pred izazovom kao nikada prije. Povijest na primjeru rimskog cara Julijana II. već poznaje pokušaj oživljavanja religije i kulture na zalazu. No, uzalud. Povijesni procesi bili su već toliko uznapredovali da nije bio moguć povratak na staro. Slično se vjerojatno događa danas u suvremenom zapadnom društvu. Neopoganstvo postupno preuzima silnice koje određuju društveni život bez potrebe da proglasi rat ili smrt kršćanstvu. Zapravo neopoganstvo parazitira na kršćanstvu, odnosno od kršćanstva preuzima temeljne ideje te ih pretvara u vlastite. Primjerice, kršćansku ideju ljudskih prava i čovjeka kao

osobe pretvara u govor o pravima pojedinca da odredi sam sebe, a što se potom u javnosti pojavljuje kao niz zakona o reproduktivnim i spolnim pravima. Slično je i s kršćanskom idejom svijeta i stvorenja koje je kao dobro poteklo iz ruke Stvoritelja kao i s brojnim drugim vrijednostima na kojima parazitira neopoganstvo.

Pred krizom koja dezintegrira Europu te joj rastače vrijednosti na kojima je donedavno počivala te dijelom još uvijek počiva neki su kršćanski teolozi pokušali ponuditi rješenje. Od brojnih ponuđenih mogućih rješenja prikazujemo ona koja su ponudila dvojica njemačkih teologa: Johann Baptist Metz i Joseph Ratzinger.

Johann Baptist Metz (1928. – 2019.) promatra novu Europu kao izazov za kršćanstvo i teologiju.²¹ On predstavlja Europu kao moralni projekt, potom kao multikulturalni projekt te kao memoriju. Moral koji je trenutno na snazi u Europi Metz naziva »malim moralom«. Riječ je o moralu koji kao temelji kriterij u svakoj situaciji ima postulat samopotvrđivanja. To je moral koji izbjegava teške životne obveze i vjernosti. To je moral zadovoljene većine koja se malo ili nimalo brine za nezadovoljne manjine. Takav moral ne može, smatra Metz, odgovoriti aktualnim izazovima s kojima se Europa suočava. Europi je potreban »veliki moral«, koji se pak ne može postići bez utemeljenja na monoteizmu. Europa je domovina kulturalnog i političkog univerzalizma, kojeg se ne može odreći, naravno čuvajući se europocentrizma. Naime, iz Europe je potekla univerzalistička etika ljudskih prava u koju je uključeno i Deset Božjih zapovijedi, kao i imperativi političkog prosvjetiteljstva. To je moral koji valja primijeniti na sebe same te na odnos Europljana prema manjinama. No, problem je suvremenog kršćanstva što je postao teologija s čime je izgubilo osjetljivost prema patnji. Kršćanski govor o Bogu izgubio je svoju osjetljivost prema patnji tako da se je kršćanstvo pretvorilo iz morala patnje u moral grijeha, iz kršćanstva osjetljiva prema patnji u kršćanstvo osjetljivo prema grijehu. Upravo bi patnja i novo viđenje pravednosti trebali postati polazne točke za izgradnju »velikog morala«, koji je potreban suvremenoj Europi. *Multikulturalnost* u Europi je činjenica, no u sadašnjem stanju više je problem nego rješenje. Riječ je o multikulturalnosti koja nije postala su-življenost, tj. izgradnja plodnih međusobnih odnosa koji nadilaze život tek jednih uz druge, s trajnom prijetnjom novih sukoba. Suvremena multikulturalna Europa postala je kontinent na kojem se nedavno provodilo »etničko čišćenje«, s velikom vjerojatnošću da će ih biti i ubuduće.

²¹ U nastavku se služimo Metzovim mislima iz članka: *La nuova Europa. Sfida al cristianesimo e alla teologia*, u: *Il margine*, 14 (1994.) 3, 6-23; te na internetu: https://oscarromero.org/wp-content/uploads/2022/01/M1994-03_3_Metz.pdf (10. I. 2023.).

Kršćanstvo je, pak, po sebi multikulturalan eksperiment, susretište hebrejske kulture s helenističkom kulturom, a potom i s drugim kulturama. Kršćanstvo treba poticati osjetljivost prema drugim kulturama i to zagovarajući etiku suživljenja i prihvaćanja drugoga u njegovoj različitosti. Europi veoma nedostaje *anamnetička kultura*, tj. nedostaje joj kulturalna moć sjećanja, što je hebrejska značajka ljudskog duha. Kršćanstvo je samo u sebi sjećanje na Kristovu muku, smrt i uskrsnuće. Premda je sjećanje ostalo u kulturnom slavju, ipak je kršćanstvo doživjelo rascjep između kultne i kulturne anamneze. Metz primjećuje da kršćanstvu nedostaje hebrejski duh sjećanja, njihova kultura anamenze, koja ne poznaje samo sjećanje obilježeno modernim govorom nego i sjećanje koje je u stanju nadahnuti taj govor. Dakle, potrebna nam je Europa kao memorija.

Joseph Ratzinger (1927. – 2022.) u govoru o budućnosti kršćanske Europe naznačuje temeljne moralne elemente koji ni bi smjeli izostati. Na prvo mjesto stavlja bezuvjetnost kojom ljudsko dostojanstvo i ljudska prava moraju biti predstavljeni kao vrijednosti koje prethode bilo kojem državnom zakonodavstvu i koje zakonodavstvo mora poštovati. Vrijednost ljudskog dostojanstva, uključujući i pravo na život nerođenih,²² u konačnici upućuje na Stvoritelja: »Samo Bog može utvrditi vrijednosti koje se temelje na biti čovjeka i koje su nedodirljive. Pravo i istinito jamstvo naše slobode i ljudske veličine jest činjenica da postoje vrijednosti s kojima nitko ne može manipulirati; kršćanska vjera vidi u tome otajstvo Stvoritelja i stanja slike Božje u kojemu je čovjek stvoren.«²³ Nastojanja oko zaštite ljudskog dostojanstva, slobode, jednakosti i solidarnosti s temeljnim tvrdnjama demokracije i pravne države pretpostavlja neku sliku čovjeka, neki moralni izbor i neko poimanje prava, dakle stvarnosti koje nipošto nisu očite, a koje se nalaze u temelju identiteta Europe te bi kao takve trebale biti zaštićene i u europskom Ustavu. Kao drugu važnu točku koja otkriva europski identitet, a koja također može odrediti budućnost Europe Ratzinger navodi brak i obitelj. Monogaman brak, kao temelja struktura odnosa muškarca i žene, dao je Europi, onoj zapadnoj, kao i onoj istočnoj, njezino posebno lice i njezinu posebnu humanost. Europa ne bi više bila Europa kada bi ta temeljna stanica njezine društvene građevine iščezla ili bila bitno izmijenjena. Kao treće što određuje Europu i njezinu budućnost Ratzinger navodi religiju, tj. poštovanje svega što je drugome sveto. Društvo koje je izgubilo poštovanje prema ono-

²² Usp. Joseph RATZINGER, *Kršćanstvo i kriza kultura*, Split, 2006., 53-59.

²³ Joseph RATZINGER, *Europa*, 29. Kao prijetnje vrijednostima ljudskog dostojanstva i temeljnih ljudskih prava Ratzinger nabroja kloniranje, čuvanje ljudskih zametaka u svrhu istraživanja i darivanja organa, područje genetičke manipulacije, pobačaje i polaganog gušenje ljudskog dostojanstva. Usp. *Isto*, 30.

me što je najsvetije, izgubilo je nešto bitno. On se raduje što je Europa spremna kazniti one koji obeščašćuju vjeru Izraela ili islama, a iznenađuje ga što to isto ne vrijedi kad je riječ o onom što je sveto za kršćane. Kad je riječ o kršćanskim svetim stvarima tada u Europi vrijedi kao vrhovno mjerilo sloboda mišljenja. Zaključuje da u Europi postoji neka čudna i bolesna mržnja na samu sebe. Želi li preživjeti, Europa mora prihvatiti samu sebe. Multikulturalnost, koju se trajno i strastveno potiče, ne smije značiti napuštanje i poricanje onoga što nam je vlastito, bijeg od vlastite stvarnosti. Multikulturalnost zahtijeva postojanje orijentacijskih točaka koje polaze od vlastitih vrijednosti. Tuđe svetinje možemo poštovati samo ako ono što je jedino sveto, Bog, nije tuđ nama samima.²⁴

Uz spomenute teološke odgovore na krizu duhovnosti na Zapadu čini se da je u konkretnom životu kršćana i Crkve moguće uočiti barem tri odgovora:

1) povući se iz svijeta te početi graditi novi svijet. To je uostalom savjet koji kršćanima preporuča Rod Dreher u knjizi naslovljenoj *Benediktova opcija*.²⁵ Činjenica je da u Italiji i USA postoje male zajednice koje su se povukle iz svijeta te nastoje živjeti prema načelima prve kršćanske zajednice. Osobno nisam uvjeren da je to najbolje rješenje jer je Gospodinov nalog da njegovi učenici idu u svijet, a ne da se povlače iz svijeta.

2) boriti se protiv svijeta, odnosno protiv onoga što neopoganska kultura nameće cijelom svijetu. Izgleda da je za sada Poljska jedina država koja se uspijeva othrvati onomu što nalaže globalizirana neopoganska agenda, a to je zbog suglasja državne i crkvene vlasti. U Hrvatskoj su protagonisti otpora neke civilne i vjerske udruge i pokreti (Vigilare, Vitezovi Bezgrješnog Srca Marijina, Hod za život i sl.) koji javnim manifestacijama iskazuju svoje protivljenje dominantnoj kulturi, koja, prema njima, vodi u propast. Osobno mi je žao što ne nailaze na veću potporu viših crvenih vlasti, premda sumnjam da bi se na duže staze nešto objektivno promijenilo.

3) uskočiti u vlak u kojem se nalazi svijet pa zajedno s njim putovati naprijed u budućnost, ma kakva ona bila. To je izgleda odgovor koji nudi njemački Sinodalni put (*Synodalen Weg*), koji nije dio rješenja, nego dodatan problem.

²⁴ Usp. Joseph RATZINGER, *Europa*, 29-33. U suvremenoj Europi kardinal Carlo Maria Martini (1927. – 2012.), koji sanja duhovnu Europu, primjećuje brojne pozitivne znakove novog života, poput povratka svetom, pojavka novih vrijednosti, što pred Crkvu stavlja nove izazove u naviještanju kršćanske poruke. Usp. Carlo M. MARTINI, *Sogno un Europa dello spirito*, Casale Monferrato 1999., 169-186.

²⁵ Usp. Rod DREHER, *The Benedict Option. A Strategy for Christians in a Post-Christian Nation*, New York, 2017. Knjiga je objavljena i u hrvatskom prijevodu: Rod DREHER, *Benediktova opcija. Strategija za kršćane u postkršćanskom svijetu*, Split, 2019.

Nažalost, nije rijetkost pročitati izjave brojnih biskupa diljem svijeta koji otvoreno promiču ideje koje su u suprotnosti s naukom Katoličke crkve ili otvoreno postupaju suprotno od preporuka koje daje Rimaska kurija, poput belgijskih biskupa koji su izradili obrednik za blagoslov istospolnih zajednica, ne poštujući uputu Kongregacije za nauk vjere koja je to zabranila.

Očito nijedno od predloženih rješenja ne samo da ne jamči uspjeh nego nije ni dobro jer nije na liniji Isusa Krista, njegova nauka i poslanja koje je povjerio Crkvi. Postoji i četvrto rješenje, a ono je povratak izvorima, povratak Isusu Kristu; imati hrabrosti biti »stado malo«, biti bez moći i utjecaja u svijetu, koji samo to želi i za to se bori. Imati vjere da je Gospodin s nama. Danas je kršćanima iznova potrebna hrabrost da budu drukčiji, hrabrost vjere u uzvišene ideale koje u sebi nosi Kristova poruka te uvjerenje kako su ti ideali ostvarivi. Na putu povratka *ad fontes*, Isusu Kristu, prvi je korak priznati vlastitu nedostatnost te stupiti na put obraćenja, a on je ujedno prvi i trajni poziv koji Isus Krist upućuje svojim sljedbenicima.²⁶

Obratiti se nije drugo doli u središte svega staviti Gospodina Boga, odnosno kao ono najvažnije u životu Crkve i pojedinih kršćana staviti Gospodina Boga i njegove zapovijedi. O tom najvažnijem u poslanju Crkve papa Benedikt XVI. progovorio je puno puta. Evo kratkog navoda iz pisma koje je 2009. godine uputio svim biskupima svijeta: »U našem vremenu u kojem je u mnogim dijelovima svijeta vjera u opasnosti da se ugasi poput plamena dogorjele svijeće, prioritet ima uprisutnjivanje Boga u tome svijetu i otvarati ljudima pristup Bogu. I to ne bilo kojem Bogu, nego Bogu koji je govorio na Sinaju; onom Bogu čije smo lice spoznali u ljubavi do kraja (Iv 13,1), u raspetom i uskrsлом Isusu Kristu. Stvarni problem sadašnjega povijesnog trenutka jeste taj da Bog nestaje iz čovjekova obzorja i da gašenjem Božjega svjetla nastupa dezorijentiranost u čovječanstvu, čije ćemo razorne posljedice sve više osjećati.«²⁷

Razorne posljedice koje spominje papa Benedikt XVI. već su, nažalost, nastupile u obliku zakona koje su donijele brojne europske države, a koji idu protiv dostojanstva ljudske osobe, obitelji i društva (zakoni o reproduktivnim pravima, eutanaziji, pobačaju itd.). Pred svijetom u kojem postoji mržnja prema sebi samima Crkva je pozvana naviještati ljubav koju Bog ima prema čo-

²⁶ Na hrvatskom postoji bogata bibliografija o obraćenju. Upućujem na svoj članak: Mladen PARLOV, *Obraćanje – temelj duhovne obnove*, u: *Vjesnik Đakovačke i Srijemske biskupije*, 126 (1998.) 6, 367-371.

²⁷ BENEDIKT XVI., *Pismo biskupima Katoličke crkve o ukidanju ekskomunikacije četvorici biskupa koje je zaredio biskup Lefebvre*, od 10. ožujka 2009., u: https://www.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/letters/2009/documents/hf_ben-xvi_let_20090310_remissione-scomunica.html (20. IV. 2023.).

vjeku, ljubav koja se je u punini očitovala u otajstvu Isusa Krista, jedinog posrednika između neba i zemlje, jedinog u čijem se imenu nalazi spasenje. Pred zahtjevima diktature relativizma i religijskog sinkretizma zadaća je Crkve uporno i bez kompromisa naviještati kako se spasenje čovjeka i čovječanstva nalazi u imenu Isusa Krista, jer se u njemu nalaze najdublji sadržaji za kojim čezne svako ljudsko srce.

Donosimo nekoliko savjeta za život kršćana u postkršćanskoj eri:²⁸

- naučiti živjeti kao manjina; imati hrabrosti biti »stado malo«; na primjeru Židova naučiti kako preživjeti u svijetu koji ih odbacuje. Koncem 60-ih godina prošlog stoljeća Ratzinger je prema mnogima izrekao proročke riječi kako će u budućnosti, koja je kako se čini nastupila, »proizići Crkva koja će puno izgubiti. Smanjit će se, morat će početi sasvim iz početka. Neće više moći popunjavati mnoge građevine koje su podignute za vrijeme prosperiteta. S brojem sljedbenika izgubit će mnoge privilegije u društvu. Mnogo će se snažnije predstaviti nego prije kao slobodna zajednica koja je dostupna samo odlukom. Kao mala zajednica puno će jače tražiti inicijativu pojedinih članova.«²⁹ Sinodalni hod koji je u tijeku i koji je promovirao papa Franjo čini se kao dobra prigoda da mnogi kršćani otkriju vlastito poslanje u Crkvi u kojoj su svi pozvani i poslani;
- vjernici koji ostanu bit će mnogo zahtjevniji prema svećenicima, tražeći od njih da im dadu ono što im doista i trebaju dati: živoga Boga. U već spomenutom članku s kraja 60-ih Ratzinger piše kako će »iz pounutrašnjene i pojednostavljene Crkve poteći velika snaga jer će ljudi svijeta koji je posve isplaniran biti neizrecivo osamljeni. Kada im Bog sasvim iščezne, oni će osjetiti svoje potpuno i strašno siromaštvo. I tada će se mala zajednica onih koji vjeruju otkriti kao nešto sasvim novo. Kao nadu koja ih se tiče, kao odgovor za kojim su uvijek kriomice tragali«³⁰;
- u našem hrvatskom društvu, gdje su kršćani (katolici) još uvijek relativna većina (pitamo se jesu li to uistinu?), temeljne bi ljudske i kršćanske kreposti i životni stavovi trebali biti: *tolerancija, poniznost i diskrecija*. Neće dugo proći da katolici postanu manjina, a tada će trebati naučiti živjeti u *strpljivosti i ustrajnosti*;
- potrebno je izbjeći ideologizaciju vjere (opasnost za vjernike laike), odnosno izbjeći napast da se od vjere stvori ideologija, što će nužno voditi netoleranciji, a time posljedično sukobima s drugima, a to znači i neminovnom porazu;

²⁸ Neke od sljedećih savjeta donosi i Chantal DELSOL, *La fine della cristianità e il ritorno del paganesimo*, 114-119.

²⁹ Joseph RATZINGER, *Vjera i budućnost*, Zagreb, 2008., 93. Navedene riječi Ratzinger je napisao 1969. godine.

³⁰ Usp. *Isto*, 94-95.

- naučiti živjeti bez privilegija koje pruža povezivanje s centrima vlasti i moći, odnosno potrebno je odreći se svakog vršenja vlasti koje je povezano s bilo kakvom nepravdom; nastupati bez arogancije i autoriteta, osim autoriteta ljubavi.
- trajno živjeti u znaku križa!

Zaključak

Zbog širine izabrane teme, *duhovnost u krizi ili duhovnost za krizne situacije*, dakako da brojni vidovi nisu obrađeni ni dotaknuti, poput, primjerice, teme Europe koja se na političkoj razini odriče svojih kršćanskih korijena da bi potom u svoje zakonodavstvo unijela brojne zakone i propise koji rastaču i ono malo što je ostalo od kršćanske kulture. Također nisu obrađene teme rata u Ukrajini, koji je jedna od posljedica duhovne krize, potom tema političke korektnosti ili tema nove antropologije, koja se agresivno nameće, potom pitanje imigranata i općenito migracija, pitanje demografskog sloma itd. Ipak izlaganje poput ovog nije suvišno jer s jedne strane nudi pogled u povijesne i aktualne procese koji obilježavaju suvremeno zapadno društvo, a s druge strane spotiče se razmišljanja i pitanja o tome kako se kao kršćani snaći i pronaći u takvom društvu. Povijest uči da je jedini ispravan kršćanski odgovor na svaku kriznu situaciju povratak Isusu Kristu i jasnoći njegova nauka. Danas, u vrijeme moralne i duhovne dezorijentacije koja vlada u zapadnom društvu više nego ikada svim kršćanima i ljudima dobre volje potrebna je jasnoća Kristova nauka. Dakako i krepost nade koja se uzda u Gospodinovu prisutnost i njegove riječi: »Ne bojte se! Ja sam s vama.«

Abstract

CRISIS OF SPIRITUALITY OR SPIRITUALITY FOR CRISIS SITUATIONS

Mladen PARLOV

Faculty of Catholic Theology, University of Split
Zrinsko-Frankopanska 19, HR – 21 000 Split
mladenparlov@gmail.com

In the opening remarks, the author outlines the reasons why the Church, that is, Christian spirituality, which he identifies with Christian culture in the broadest sense, must

be permanently in crisis, as it stems from the very nature of the Church and her mission. The author then provides a brief account of the development of the crisis of spirituality in the West, concluding that the time of neo-paganism in the form of cosmic pantheism, i.e., ecology as the new religion of modern Western man, has come. Neo-paganism has entered legislation and has become present in all spheres of Western social life. The author proceeds to describe some of the features of a society in which paganism reigns again: individualism, relativism, environmentalism, moral and spiritual disorientation, fear of death, profit above all, etc. In the last part of the article, the author presents the answers offered by some theologians to the existing crisis (J. B. Metz and J. Ratzinger) and then argues that in practice there are three answers that Christianity offers to the current crisis: escape, fight, cooperation. The author offers a fourth possible answer: conversion and return to Jesus Christ and the clarity of his message, that is, a call to once again place God at the centre of Christianity and the message it offers to the world.

Key words: *spirituality, crisis, Christian culture, world, ecology, conversion.*